

A Mundaneum és a digitális kultúra*

A könyvtárosok és a szakirodalmi tájékoztatók Magyarországon és – valószínűleg – világszerte meglehetősen kevésbé érdeklődnek az információs autósztráda múltja felől. Pedig a művelődés története folyamán már volt egy kísérlet a „világkönyvtár” megvalósítására. Ez volt a Mundaneum. A kísérlet azonban kudarcra volt ítélve, mivel hiányzott hozzá az a kommunikációs technológia, amely az intézmény által végzett gyűjtő és feltáró munka eredményeit szét tudta volna sugározni. Ma viszont már minden lehetőség megvan egy efféle könyvtár virtuális változatának realizálásához.

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer, még jóval az információs szupersztráda létrejötte előtt, és amikor az Internet még csak utópiaként sem fordult elő, két francia-belga közéleti férfiú, *Paul Otlet* és *Henri La Fontaine* (ez utóbbi szenátor), akik 1895-ben megálmodták, és részben meg is valósították a Nemzetközi Bibliográfiai Intézetet, majd 25 évre rá kezdeményezték egy világkönyvtárt, a *Mundaneumot*. Más szóval: egy olyan *globális tudásközpontot*, amivé az Internet, ez a világhálókommunikációs csatorna kíván válni. (Itt és most kizárólag a tudományos ismeretek és információk szempontjából adódik a Mundaneummal történő összevetés, hiszen az Internetben kommersziális, üzletre orientált mozzanatok is vannak, sőt: egyre inkább ezek vannak többségben.)

Ami az Internetnek a Mundaneummal történő összevetéséből summázatként majd adódnia fog, arról *Akiba* rabbival elmondható, hogy nincs új a nap alatt. Mi is volt hát ez a világismerettár?

Előzmények

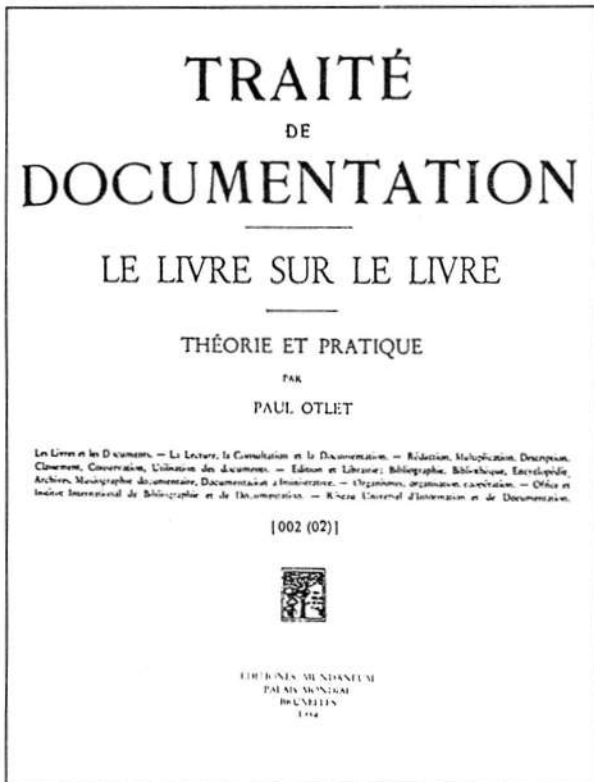
Otlet és La Fontaine víziójában a világ jövője nem alapozódhat másra, mint a történések és a gondolatok nemzetközi nyilvántartására, és az információk szabad hozzáférésére, cseréjére. Ezt a *bibliográfia* útján vélték megoldhatónak. 1895-ben ült össze Brüsszelben az első nemzetközi bibliográfiai konferencia. Ekkor határozták el a *Répertoire Bibliographique Universel* és az ezt gondozó *Nemzetközi Bibliográfiai Intézet (NBI)* létrehozását. *Dewey* (1851–1931) osztályozási módszeréből kiindulva az intézet elfogadta az Egyetemes Tizedes Osztályozást (ETO) és a katalóguscédulák szabványosítását 12,5 × 7,5 cm-ben. 1905–1910 között az NBI több mint 7 millió cédula befogadását vállalhatta. 1906-ban nyílt meg a

Könyvmúzeum, 1907-ben a Tudós Társaságok Közös Könyvtára és a Nemzetközi Sajtómúzeum, 1910-ben az ikonográfiai archívum, a nők helyzetével foglalkozó dokumentáció, a nemzetközi társaságok egyesülete, az *Union des Associations Internationales*, amely ma is aktív szervezet. Az első világháború viszontagságait követően 1920-ban a belga kormány nagyvonalúsága lehetővé tette az *emberiség műszaki és tudományos múzeumának* megnyitását. Ez volt a Mundaneum.

Otlet álma utópisztikus volta miatt lényegileg mégsem valósulhatott meg, nevezetesen, hogy a világ intellektuális termésének inventáriuma minden ország dolgozóinak rendelkezésére álljon. Az időközben megalakult Népszövetség sem ruházta fel az NBI-t és a Mundaneumot a szellemi élet nemzetközi koordinálásával. Otlet 1934-ben jelentette meg a tudományos információval foglalkozó első korszerű alaplívet, a *Traité de documentation, le livre sur le livre*-et (címlapját lásd az 1. ábrán). Ezt 1989-ben adták ki újra.

A második világháború, a német megszállás megpróbáltatásait, a dokumentumok ide-oda szállítását a Mundaneum nehezen élte túl. Jelentősége is alaposan megcsappant. *Új tudományos információs korszak* kezdődött mind technológiailag (adattárolás és -továbbítás), mind pedig számos új nemzetállam keletkezése folytán. A kiadványok számának ugrásszerű növekedésével sem tudott már megbirkózni. Otlet 1943-ban, La Fontaine 1944-ben valójában keserű szájjal hunyt el.

* A cikk történeti részei a *Cent ans de l'Office International de Bibliographie. Les prémisses du Mundaneum* (Mons, 1995. ed. Mundaneum. 368 p.) c. kötetre épülnek. Ez a kötet főhajtásként jelent meg a centenáriumra, amihez a magyarországi könyvtárosok-szakirodalmi tájékoztatók is csatlakozhatnak (legalább utólag).

1. ábra Otlet dokumentációról szóló alapművének címlapja

1993-ban Mons városa vállalkozott a volt dokumentáció és könyvtár elhelyezésére. De ez már hatyúdál, annak ellenére, hogy többek között 100 ezer belga és külföldi periodikum található még mindig a gyűjteményben. Értékesek még benne a kisnyomtatványok sorozatai, a feminizmust, az anarchiát és a pacifizmus kérdéseit tárgyaló fondok, továbbá az 1900–1935 között előállított levelezőlapok tízezrei (összesen 100 ezer van belőlük).

Otlet és La Fontaine kulturálisan univerzális, egalitárius és demokratikus víziójában a világ minden írott tudását hozzáférhetővé kívánta tenni az emberiség számára. És létezik-e akár a mai napig is tudás az írás igénybevétele nélkül? De ez a kérdés már átvezet a digitális kultúra szférájába.

A világgönyvtártól a virtuális könyvtárig

A nacionalizmusok miatt talán még sosem volt oly távoli az ismeretek hagyományos technikájú és módszerű csoportosításának, osztályozásának összehangolási (szabványosítási) lehetősége, mint a világ jelenlegi helyzetében. Az ismeretek rendszerezése ugyanis tükrözi a társadalmak és ideológiák közötti ellentmondásokat, írja a kérdés egyik

szakértője [1]. Ez igaz a könyvtárakra és a bibliográfiákra is.

Az Internet megvalósulásával itt lép be az új kommunikációs technológia. Valójában ez hat az univerzalitás, a világgönyvtár, a globális ismeret- és információtár megvalósulásának irányába. Otlet és La Fontaine ugyan foroghat a sírjában, hogy a szociálisnak elképzelt, sőt szocialista indíttatású (La Fontaine a Belga Munkáspárt tagja volt), szabadkőműves irányzatú és pacifista szellemű univerzális ismeretterjesztő (értsd tudományos) rendszerük éppen egy katonai indíttatású és üzleti orientációjú rendszer által kerül közelebb a megvalósuláshoz, olyannyira, hogy már fel is tűnt az „internetauták” fogalma (az „eurokraták” és hasonló kifejezések mellett) [2].

Erre viszont többé-kevésbé érvényes az a kínai bölcsesség: mindegy, hogy a macska szürke vagy fekete, csak fogja meg az egeret. Tehát ha az Internet a világ tudományos ismereteinek globális cseréjét is el tudja végezni, indíttatása és az információ árukénti kezelése közömbössé válik [3].

Hogy számunkra, a tudományos információval foglalkozók számára valóban közömbös-e ez az indíttatás, azt majd a jövő dönti el. Ami azonban szempontunkból máris érdekes és fontos, az az *alfabetizált ember* ismeretszerzési lehetőségeinek soha nem volt kitérítése [4].

Már a XIX. században feltűnnek a könyvtárakat fejlesztő, az ismeretek korszerű terjesztését előmozdító jelentős könyvtáros személyiségek, mint Dewey, Cutter, Brunet, Otlet, La Fontaine, Panizzi és mások. E fejlődést szimbolizálta, hogy a Nemzetközi Bibliográfiai Intézetben már 15 millió cédulát sikerült tárolni, miközben a megfelelő kereső és kommunikációs technológia hiányában ez a gyűjtemény nem vált nemzetközileg használhatóvá [5].

Otlet a korábban említett dokumentációs alapművében, a *Traité*-ben ezért már foglalkozott is az ismeretek továbbításának gépesítésével, a fotómásolattal, a lyukkártyával, a távmásolással, valamint a televíziós képernyővel. Ezáltal helyes irányba mutatott, mert valójában a technológiai fejlődés teremtette meg a fordulatot az ismeretközvetítésben, tette lehetővé a virtuális könyvtár létrejöttét, amelyen a potenciális könyvtár is értenőd.

A virtuális könyvtár, amely a könyvtárak és egyéb információs források elektronikus összekapcsolás révén adódó kombinációját jelenti, alapjaiban változtatja meg a világviszonylatú információcserét, anélkül azonban, hogy a könyvtárak emiatt kizárólag muzeális intézményekké válnának. (Vannak ilyen feltételezések is.) Éppen fordítva: a digitális kultúra egyik – ha nem éppen a legfontosabb – pillére: a virtuális könyvtár elképzelhetetlen dokumentumgyűjtemények nélkül. Az írásos gyűjtemények, információhordozók eredeti formában

történő megőrzése és kezelése minden bizonnyal a jövőben is nélkülözhetetlen. Ezt semmilyen számítógépes technológia nem pótolja, de hallatlan mértékben elősegíti a tartalmi eligazodást és a gyors hozzáférést a világ bármely pontján.

Csak emlékeztetőül: Al Gore USA-alelnök szerint 1978-ban vetődött fel az „információs autószertráda” gondolata. Azóta ez a gondolat a legfelkapottabbak egyike lett; története és szakirodalmi egyaránt közismert. A virtuális könyvtár is az „autószertráda” terméke, de egyben bázisa is. A Mundaneum és a virtuális könyvtár közötti filozófiai különbség abban áll, hogy míg az előző – mai fogalmazásban – a civil társadalom nagylelkűségére és az emberek közötti szolidaritásra épült, addig az utóbbi közgazdasági – ha úgy tetszik – profitorientált kategóriává teszi az információt. És ami (főleg) a pénzügyi korlátok miatt és az egyenlőtlen gazdasági fejlődés következtében nem valósulhatott meg nagylelkűsége és szolidaritásra épülten, az a virtuális könyvtár révén pragmatikusan közelebb hozza az ismeretek világméretű hozzáférését.

A jövő lesz a megmondhatója, hogy ez a virtuális könyvtár, amely csak része az információs társadalom mechanizmusának, milyen mértékben növeli majd a szerintem legfontosabb társadalmi-gazdasági indexet, az „egy főre eső jó közérzetet”. Mérhető-e ez egyáltalán? Közvetetten, azt hiszem, igen.

Igy jelenik meg a „történelem futószalagjára szerelten” a művelődéstörténet, a profit és a kultúra meghatározó részeként a „világkönyvtár”.

Jegyzetek

- [1] GROLIER, E.: La classification cent ans après Dewey. = Bulletin de l'UNESCO pour les Bibliothèques, 6. sz. 1976. p. 349–358., 367.
- [2] Lásd GUINNEL, J.: Guerre dans la cyberspace. Services secrets et Internet. Paris, 1995, La Découverte. 252 p. A kötetben kitűnő rövid összefoglaló található az Internet történetéről. A könyv ideológiáktól távolságot tartó, tényközlő munka, arra épül, hogy a hidegháborúnak kellett megszűnnie ahhoz, hogy az Internet létrejöhesse. A megváltozott nemzetközi körülmények között a nagyhatalmak, meg az agresszivitásban leledző egyes fejlődő országok érdeklődése az elektronikus gazdasági, tudományos és műszaki hírszerzés felé fordul, s ahogy a szerző megjegyzi: Mata Hari és James Bond az antikváriumok polcára kerül.
- [3] E cikk szerzője a digitális kultúra társadalmi összefüggéseiről a *Kulturális örökség és információs társadalom* (Bp. 1995, Argumentum Kiadó. 82 p.) c. munkájában fejtette ki véleményét. Csak a téma iránti sokirányú érdeklődés illusztrálására néhány recenzió: Népszabadság, 1996. febr. 29. (Agárdi Péter); Magyar Tudomány, 1996. 3. sz. (Köpeczi Béla); Magyar Hírlap, 1996. márc. 9. (Németh G. Béla); Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1996. 4–5. sz. (Futala Tibor) és mások.
- [4] Pro memoria: évezredek kommunikációs fejlődése előzte ezt meg. Az Írás Krisztus előtt 3300 évvel keletkezik, a II. évezred második felében fejlettebb formát vesz fel, a XV. században a nyomtatás kibejöttével pedig forradalmasítja az ismeretközlést. Végül az 1751–1772 között megjelent, addig legteljesebb ismerettár, az Encyclopédie du Dictionnaire raisonné des Sciences, des Arts et des Métiers megveti a tudás demokratizálódásának alapjait.
- [5] Ismeretes egyébként, hogy ebből az intézetből alakult meg a Hágában székelő FID, de ez már más fejezet.

Beérkezett: 1996. III. 20-án.

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

ALFÖLDINÉ DÁN Gabriella: **Könyvtárgazdaságtan III. Piacképes-e a könyvtári szolgáltatás, avagy a szolgáltatásmarketing eszközei könyvtári nézőpontból**

MALINCONICO, S. M.: **Elektronikus dokumentumok a könyvtárban**

KOLTAY Tibor: **Az Európai Unió könyvtári projektjei**